

ЗА РУБЕЖЕМ

УДК.372.878:373.5

А. Е. ВІЛЬЧКОВСЬКА

ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ПОЛЬЩІ (X–XVIII СТОЛІТТЯ)

Розглянуто становлення і розвиток системи музичного виховання дітей та молоді у Польщі впродовж X–XVIII ст. Вказано, що впродовж цього історичного періоду воно здійснювалося в різних типах шкіл, костелів, музичних бурсах, колегіях та народному музичному середовищі. Відзначено вплив тогочасного музичного виховання на розвиток польської культури.

Ключові слова: музичне виховання, діти, молодь, школа, костел, релігія.

А. Е. ВИЛЬЧКОВСКАЯ

ВОЗНИКНОВЕНИЕ И СТАНОВЛЕНИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ В ПОЛЬШЕ (X–XVIII ВЕКА)

Рассмотрено становление и развитие системы музыкального воспитания детей и молодежи в Польше в X–XVIII ст. Отмечено, что в этот исторический период оно осуществлялось в разных типах школ, костелов, музыкальных бурсах, коллегиях и народной музыкальной среде. Показано влияние музыкального воспитания на развитие польской культуры.

Ключевые слова: музыкальное воспитание, дети, молодежь, школа, костел, религия.

A. E. VILCHKOWSKA

THE ORIGIN AND ESTABLISHING OF CHILDREN AND YOUTH'S MUSIC EDUCATION IN POLAND

The establishing and development of the system of children and youth's music education in Poland during the X–XVIII centuries are revealed. It was performed in different types of schools, churches, music school, collegias and folk music environment.

Keywords: music education, childrens, youth, school, church, religion.

Головною метою виховання дітей та молоді на сучасному етапі модернізації системи шкільної освіти є передання молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності. Ідея виховання підростаючих поколінь засобами мистецтва у всіх країнах світу набуває все більшої значущості та ваги.

Можна повністю погодитись з думкою французького музикознавця Е. Суріо, який вважає, «що музика як чинник виховання набуває важливого значення, оскільки володіє універсальними властивостями: формує мислення, розвиває увагу, вражливість і в кінцевому рахунку впливає на моральність. Процес формування особистості не може обійтись без музики, оскільки вона входить в систему виховання не як предмет розкоші, а як необхідність» [1, с. 6].

Мета статті полягає у здійсненні ретроспективного аналізу виникнення і розвитку системи музичного виховання дітей та молоді у X–XVIII ст.

У своєму становленні та розвитку польська система музичного виховання дітей та молоді пройшла тривалий шлях, який був тісно пов'язаний з історичним розвитком держави.

Період виникнення і становлення музичного виховання дітей та молоді з 996 р. (хрещення населення Польщі) до листопада 1918 р. (проголошення незалежної Польської держави) можна поділити на два етапи. Перший з них, згідно з висновками досліджень

польських та українських вчених (М. Пшеходзинська, Е. Просняк, А. Сергієнко, Г. Ніколаї та ін.), тривав від прийняття населенням Польщі християнства до першого розподілу Речі Посполитої (996–1772 рр.). Початок другого етапу співпадає із втратою Польщею незалежності внаслідок розподілу її території Росією, Прусією та Австрією.

Витоки музичного виховання у Польщі треба шукати у народних обрядах, звичаях та всіх різновидах національної музичної творчості. Основи музичного виховання підрастаючих поколінь закладались у процесі музичної творчості і мистецьких народних традиціях. В музичних народних традиціях значне місце відводилось обрядовим пісням. Участь дітей в обрядах, які в своїй основі пов'язувались з господарськими інтересами, мали велике значення для усвідомлення ними значущості праці, засвоєння певної інформації про навколишнє життя.

Зазначимо, що в римському і візантійському християнських обрядах музика посідала суттєве місце. Винятково важливе значення у становленні музичного виховання дітей та молоді мало введення християнства у Польщі, це вплинуло на організацію шкіл, навчання в яких і богослужіння у костелах проводилось в ті часи латинською мовою.

Оскільки музика відігравала велику роль у католицькому вихованні учнів, значне місце в костелах відводилось хоровому співу. На жоден предмет у школі (за винятком граматики) не відводилось стільки часу, як на церковний спів. Учні кожної школи щоденно обов'язково співали у монастирському або приходському костелі, а також на всіх заупокойних службах. М. Сперанський, який досліджував історію народних шкіл у Західній Європі, писав: «Учні повинні були співати вранці, співати ввечері, співати латинські гімни, непотрібні не співакам, не слухачам, співати то перед одним, то перед іншим олтарем» [4, с. 103].

Засвоєння багатоголосих хорових творів було дуже складним процесом, оскільки воно здійснювалося на слух за допомогою прийомів хейрономії – умовних рухів рук і пальців, оскільки існуюча в той час система невменної нотації давала лише приблизно уявлення про висоту і тривалість звуків. Для оволодіння елементарними теоретичними відомостями існували навчальні рукописні посібники у формі платонівських діалогів. Наочними посібниками також були малюнки, таблиці, монохорд [9].

Вчителями співу в цих школах були кантори, які здебільшого навчалися музики в монастирях. Головною метою навчального предмета «Співи» була чітка практична спрямованість – сформувати в учнів вокальні вміння у костельному співі на основі розвитку їх мнемічних здібностей.

У середньовічній Польщі основним типом навчальних закладів були кафедральні школи, в яких навчали не тільки кліриків, а й канцлерів (управителів єпископських канцелярій). В них також здійснювалася музична підготовка ксьондзів та світських осіб для співу під час літургії в костелі, оскільки органів на той час майже не було [6, с. 8].

У «золотому віці» польської культури (XV–XVI ст.) особливого розквіту набуває ренесансна архітектура (Я. Замойський, В. Ствош), література (Я. Кохановський, М. Рей) та музичне мистецтво. Я. Люблінський, М. Гомулка, М. Леополіта та інші педагоги включали до змісту своїх творів національний фольклор і мали досконалий поліфонічний стиль. Більшість з цих творів увійшла до репертуару шкільних хорів.

Таким чином, в епоху Ренесансу польські філософи і педагоги почали розглядати музику як засіб для розвитку особистості. Зокрема, відомий філософ епохи Відродження професор Краківського університету Себастьян Петріці (1554–1625) у праці «Коментарі до політики Аристотеля» писав: «Музика є рекреацією, добродійним відпочинком; вона відновлює стомлений розум, полегшує працю, зміцнює силу духу» [10, с. 470].

В історичних джерелах (хроніки, ікони, картини) є інформація про те, що в XV–XVI ст. навчання музики учнів у польських школах здійснювалось не тільки шляхом механічного засвоєння її на слух, а й за допомогою нотних записів. Крім релігійних пісень, рифмованих легенд і колядок до репертуару музичного виховання школярів в цей період включали також народні та історичні пісні.

Нові суспільні відносини, які склалися в Польщі в цей історичний період, сприяли гуманістичній спрямованості освіти та мистецтва. Вони зумовили інтенсивний розвиток світської музики, її популяризацію та застосування у музичному вихованні підрастаючих

покоління. Важливий вплив на цей процес мало удосконалення нотного письма, видання літератури з музичного мистецтва, зростання в країні різного типу шкіл.

З другої половини XV ст. світська музика поступово включається до навчального процесу приходських шкіл, які були найбільш розповсюдженими у Польщі. Підручниками у музичному вихованні школярів були гуситські канціонали, трактати Себастьяна з Фельштина, Я. Глагослава та Я. Люблінського. Значну роль у музичному вихованні відіграв підручник з музики польською мовою Яна Горчина, який у вступі до нього писав: «Мої задуми не в тому, що мрію всіх музикантами бачити, але щоб ті, хто пишається іменем поляка знали теорію і вміли грати на інструментах» [7, с. 362].

Важливе місце у розвитку освіти у Польщі, в тому числі музичного виховання, належить Краківському університету, заснованому у 1364 р. Найчисленнішим з чотирьох відділів університету був відділ «вільних мистецтв». Його випускники виконували функції вчителів і канторів. Лекційний курс з музики для студентів викладався на основі трактату Боеція «Deinstitutionemusica», який популяризував античну музичну естетику і спирався на піфагорійське вчення про числову природу музики, а також популярних праць з музики М. Пселльоса (Візантія XI ст.) та Жана де Мюра (Франція XIV ст.).

У Середньовіччя підготовка фахівців музики здійснювалась також у монастирських та кафедральних школах, які працювали під егідою католицького собору. Професійні вимоги до випускників цих навчальних закладів передбачали виконання канторських обов'язків – керівництво хором (вмінь навчати дітей співу). Вчитель музики повинен був грати на музичних інструментах, мати теоретичні знання з математичного обчислювання інтервалів та володіти системою нотного лінійного запису. Для підготовки фахівців з музики в цих школах використовувалися широко відомі у Західній Європі праці чеха Моравського, французів Фіна де Вітрі і Гійома де Машо, а також польського музикознавця М. Шидловати, який розробив основи методики навчання грегоріанського співу.

У XV–XVIII ст. у багатьох польських містах (Бар, Бидгощ, Гродно, Краків, Варшава, Люблін, Плоцьк, Сандожеж, Каліш та ін.) відкриваються музичні бурси (*bursemusicorum*) при єзуїтських колегіях, подібних до італійських консерваторій, в яких навчалася переважно молодь з бідних сімей і сироти. До бурс приймали хлопців з 12 років, однак основний контингент учнів мав вік більше 15–16 років. Навчання в них тривало від 3 до 6 років і було безкоштовним. Бурсаки вивчали теорію музики, композицію, гру на музичних інструментах (скрипка, флейта, гобой, кларнет, фагот, валторна, труба, трамбон, клавесин, орган), їх також обов'язково навчали співу та диригуванню.

Після закінчення бурси найбільш здібні випускники мали можливість залишитись у ній на викладацькій роботі, а також працювати костельними органістами, канторами, викладати музику в єпархіяльних школах, продовжувати навчання в орденських або єпархіяльних семінаріях чи колегіях. Частина випускників бурси потрапляла на службу до і заможних шляхтичів і призначалась керівниками хорових капел, оркестрів, а також вчителями музики дітей родини. Поступово такі бурси стають у Польщі центрами музичної освіти, перетворюючись на професійні музичні школи. Їх переважно організували й опікали єзуїти у різних куточках країни.

Центрами пропаганди музичного мистецтва серед аристократів в епоху Середньовіччя та Відродження були королівські і магнатські двори. За традицією при кожному з них існували капели, в яких брали участь талановиті музиканти–виконавці, композитори, співаки, причому не тільки поляки, а також запрошені на службу з-за кордону, переважно з Італії, фахівці з музики. Варто зазначити, що активна діяльність італійських композиторів, музикантів та співаків, які працювали у Польщі, сприяла відкриттю в 1625 р. у Варшаві оперного театру – другого в Європі після Флоренції (1600 р.). Це значною мірою вплинуло на пропаганду музичного мистецтва серед варшав'ян, а також підвищенню рівня музичної освіти учнів в бурсах і колегіях.

У цей період значної популярності набули музичні концерти (виступи оркестрів, окремих музикантів та співаків), які регулярно проводились у різних містах Польщі. З другої половини XVIII ст. серед заможних сімей та аристократів існувала традиція вчити своїх дітей (за наявності у них музичного слуху) грати на музичних інструментах: фортепіано, скрипці, віолончелі. Для цього запрошувались вчителі музики, які проводили заняття з дітьми в домашніх умовах.

Королівська влада та аристократія використовували музичне мистецтво з метою прославляння власної могутності, для розваги та надання своїм резиденціям іміджу певних осередків музичної культури. Світська музика була у той історичний період частиною побуту аристократів у переважній більшості країн Європи. Вміння співати і грати на музичних інструментах розглядалось як важливий елемент світського виховання.

Суттєву роль у музичному вихованні дітей і молоді в епоху Середньовіччя та Відродження відіграв католицький костел, де з XIV ст. богослужіння супроводжувалось грою на органі. Перший орган в Польщі було встановлено в м. Торуні у 1300 р. У XV–XVII ст. ці музичні інструменти були розміщені майже у всіх міських костелах і мистецтво грати на цьому інструменті досягло в ті часи свого розквіту. Не зважаючи на те, що музика відігравала допоміжну роль у костельній літургії, вона мала великий емоційний вплив на всіх учасників богослужіння незалежно від їх віку.

В епоху Відродження на зміну середньовіковій теології та ієрархії божественного і людського приходять інше розуміння світу – антропоцентричне, яке проголошує ідею самоцінності людської особистості. Гуманізм цього історичного періоду зумовив також піднесення у різних сферах мистецької творчості. «Для музичного мистецтва та освіти гуманізм означав передусім заглиблення у світ людських почуттів, визнання за ними нової естетичної цінності. Усе більше висуваються на перший план естетичні й пізнавальні функції музики, її здатність виражати внутрішній світ людини», – зазначає С. С. Горбенко [1, с. 89].

Зазначимо, що ідеї музичного виховання як важливої частини загальної системи шкільної освіти, були обґрунтовані визначними педагогами Відродження. Зокрема, Ян Амос Коменський у праці «Велика дидактика» обґрунтував роль співів як необхідного засобу у всебічному вихованні учнів, які, на його думку, не повинні були обмежуватись лише релігійними піснями. Репертуар учнів мав охоплювати обов'язково народні пісні, які були знайомі дітям з раннього віку, адже їх співали батьки, а також ці пісні виконувались на різних святах, весіллях, під час відпочинку після праці.

Отже, Середньовіччя і Відродження були першим історичним періодом у становленні музичного виховання в Польщі. Воно здійснювалось у різних типах шкіл, костелах, музичних бурсах, колегіях, при дворах магнатів, а також у народному музичному середовищі шляхом прилучення дітей і молоді до народних обрядів, релігійних свят, масових народних ігор тощо. Цей період був вирішальним у закладенні основ організації та методів музичного виховання дітей і молоді, яке проходило у наступних століттях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти дітей дошкільного віку / С. С. Горбенко. – Кам'янець-Подільський, 2007. – 348 с.
2. Ніколаї Г. Ю. Музично-педагогічна освіта в Польщі : історія та сучасність / Г. Ю. Ніколаї. – Суми: СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – 395 с.
3. Сергиенко А. П. История становления и развития музыкального воспитания в Польше: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А. П. Сергиенко. – К., 1993. – 193 с.
4. Сперанский Н. Очерки по истории народной школы в Западной Европе. Возникновение народной школы / Н. Сперанский. – М: Тов-во типографии А. Мамонтова, 1886. – С. 100–114.
5. Педагогическое наследие / Я. А. Коменский, Д. Ж. Локк, Ж. Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцци; сост. В. Кларин, А. Джурицкий. – М: Педагогика, 1987. – 412 с.
6. Buda U. Początki kształcenia muzycznego w Przemysłu (do XX wieku) / U. Buda // Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich / Pod red. L. Mazera. WSP Rzeszów, 1999. – Т. 2. Muzyczna Galicja. – 53 s.
7. Historia wychowania / red. L. Kordybacha. Т. 1. – Wrocław, 1968. – 368 s.
8. Karbowski A. Dzieje wychowania i szkół w Polsce w wiekach średnich / A. Karbowski. – Lwow; Warszawa; Kraków, 1923. – 564 s.
9. Mokrecki L. Wychowanie i szkolnictwo w Średniowieczu // Historia wychowania / Pod red. J. Helwiga. – Poznań, 1994. – s. 22–25.
10. Petrycy S. Pisma wybrane. Т. 1–2. Seria: Biblioteka Klasy Filozofii PWN / S. Petrycy. – Warszawa, 1956. – 589 s.
11. Przychodzinska M. Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego: tradycje – współczesność. Warszawa: Wyd. WsiP, 1989. – 198 s.
12. Prośniak J. Z dziejów wychowania muzycznego w Polsce / J. Prośniak // Wychowanie Muzyczne w Szkole. – 1970. – Nr. 3 – 5. – S. 32–36.